

The Effect of Religious Beliefs and the Mediating Role of Professional Ethics on the Inaccuracy of Accountants in Preparing Financial Statements

Esmail Khoshbakht

Ph.D. Student in Accounting, Faculty of Literature and Humanity, Islamic Azad University, Kerman Branch.

**Amirhossein Taebi
Noghondari** *

Assistant Professor of Accounting Department, Faculty of Literature and Humanity, Islamic Azad University, Kerman Branch.

Abstract

The present study aims to investigate the effect of religious beliefs on the inaccuracy of accountants in preparing financial statements, considering the mediating role of professional ethics in Iran. For this purpose, 400 questionnaires were designed and distributed among the official experts of accounting and auditing and to analyze, Amos software was used. The findings showed that religious beliefs have a negative and significant effect on the dishonesty of accountants and a positive and significant effect on their professional ethics. Also, the professional ethics of accountants, is a factor that reduces the inaccuracy of accountants in preparing financial statements and has a negative and significant effect on it. Finally, as a mediating variable, professional ethics explains the relationship between religious beliefs and accountants' dishonesty; the mediating variable of professional ethics is a partial mediator.

Keywords: Professional Ethics, Religious Beliefs, Inaccuracy of Accountants, Structural Equations Modeling.

1 .Introduction

Fraud and inaccuracy in financial reporting, accounting and auditing professions have paid special attention to the causes of fraud and existing ways to prevent the occurrence of fraudulent behavior in financial reporting. Inaccuracy of accountants is a multi-dimensional

* Corresponding Author: taebi@iauk.ac.ir

phenomenon, complex and with different effects and causes, which has destructive consequences for business units and society.

Increasing levels of inaccuracy in financial reporting leads to the bankruptcy of large and small companies and creates concerns about the quality of financial statements. Therefore, opportunities and identifying the possibility of accountants' inaccuracies in financial statements have been the focus of attention of creditors, investors, consultants, legislators, accountants and other stakeholders.

The expansion of morality and religiosity can be much more effective than laws and regulations and standards. Below in the first solution, accountants and auditors mainly deal with laws and standards that, despite being imposed on them by the standards development committee and the auditing organization, in fact, they may not be fully accepted and may not accept them wholeheartedly, because these standards are somewhat imposed. While religious and moral principles such as honesty and truthfulness are related to the heart belief of accountants and auditors, and it started from the family and under the influence of factors such as school, religion and public and cultural institutions that are derived from native and national structures, it has found a very strong link; therefore, the probability of the auditor's adherence to religious and moral principles can be higher.

2.Literature Review

The relationship between religiosity and religious beliefs can be examined under the theory of social norms. Social norm theory predicts that social norms influence people's behavior. The theory of social norms predicts that religious beliefs of managers will be affected by religious norms in a local geographical area. The importance of social and religious norms in a society plays an important role in people's adherence to a social norm. By emphasizing the general importance of moral behavior, faith beliefs provide specific guidelines and provide adherents with a language or set of groups for describing and understanding moral or immoral experiences.

3.Methodology

This research is among the few researches that uses the scientific method of construction and experimental proof and is carried out based on pre-determined research hypotheses and plans. This type of research is used when the data measurement criterion is quantitative and statistical techniques are used to extract the results. Also, since the data of this study is collected through a questionnaire, it can be considered as survey research. In terms of purpose, it is also included in the applied research group.

In this study, all the official accounting and auditing justice experts working at the level of the provincial centers of the whole country are examined as a statistical population. The sample size examined in the present study using Cochran's formula was 385 people, and for caution, 400 questionnaires were distributed among the members of the statistical population. Therefore, according to the existing limitations, the questionnaire was collected online through the Judiciary Research Center. Among the respondents, a total of 325 people responded to the questionnaire, and the number of correct answers that could be analyzed was 312 questionnaires. It should be noted that 13 questionnaires were discarded due to incomplete information. Therefore, the total number of questionnaires used for statistical analysis in the present study was 312.

4 .Results

Figure 1 shows the regression coefficient and the paths related to the test of research hypotheses. The variable of faith beliefs as an independent variable; Inaccuracy of accountants in financial reporting is considered as a dependent variable and professional ethics as a mediating variable. Path c shows the relationship between independent and dependent variable in the absence of mediating variable. Path a show the relationship between independent variable and mediator and path b shows the relationship between mediator and dependent variable. Also, c' indicates the relationship between independent and dependent variable in the presence of mediating variable. To check research hypotheses in Amos software, three mediation models, direct model and indirect model are needed, and these models were included in the present study and the related findings were reported. The findings

showed that religious beliefs have a negative and significant effect on the dishonesty of accountants and a positive and significant effect on their professional ethics. Also, the professional ethics of accountants, like religious beliefs, is a factor that reduces the inaccuracy of accountants in preparing financial statements and has a negative and significant effect on it. Finally, as a mediating variable, professional ethics explains the relationship between religious beliefs and accountants' dishonesty; the mediating variable of professional ethics is a partial mediator.

5 .Discussion

In this research, it was shown how religiosity and professional ethics can be effective in reducing the inaccuracy of accountants in preparing financial statements. Because the beliefs of accountants and preparers of financial statements can be much more effective than reporting laws and standards. Since the dishonesty of accountants has very destructive effects on society and economic stability and public trustworthiness, according to the findings of the research, the faith and moral beliefs of accountants can be strengthened to prevent this destructive factor.

6 .Conclusion

At first glance, it is expected that if the accountant has high religious principles, this factor affects his moral level and prevents the accountant from preparing reports and financial statements outside of accounting principles. But sometimes this does not happen and in some cases the result is the opposite. In fact, if religious beliefs do not improve the moral system alone, it cannot reduce the effects of fraudulent behavior. In such a way that religiosity without morals will be more in the form of hypocritical behaviors, which will not only reduce wrongdoing, but will also increase it. In the absence of ethical commitment, managers and accountants make financial statements look good and change the numbers to get rid of the management's threats without paying attention to ethical principles.

تأثیر باورهای ایمانی و نقش میانجی اخلاق حرفه‌ای بر عدم‌درستکاری حسابداران در تهیه صورت‌های مالی

اسماعیل خوشبخت * ID
دانشجوی دکتری حسابداری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آزاد
اسلامی واحد کرمان.

امیرحسین تائبی نقندری ID
استادیار گروه حسابداری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آزاد
اسلامی واحد کرمان.

چکیده

افزایش میزان تقلب‌های گزارشگری به ورشکستگی شرکت‌های بزرگ و در سطح کلان به بحران‌ها و رسوایی‌های مالی منجر می‌شود و به تبع این بحث؛ عدم‌درستکاری حسابداران در کانون توجه نهادها و بازارهای مالی قرار می‌گیرد؛ از این رو با توجه تئوری نمایندگی که رابطه بین مالک و مدیر را بررسی می‌کند، شناسایی احتمال وقوع تقلب در صورت‌های مالی و راه‌ها و روش‌های کاهش آن، همواره کانون توجه سرمایه‌گذاران، قانون‌گذاران، مدیران و حساب‌برسان بوده است. از این رو، هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر باورهای ایمانی بر عدم‌درستکاری حسابداران در تهیه صورت‌های مالی با توجه به نقش میانجی اخلاق حرفه‌ای در کشور ایران است. بدین منظور ۴۰۰ پرسشنامه طراحی و در بین اعضای کارشناسان رسمی دادگستری حسابداری و حسابرسی توزیع شد و ۳۱۲ فقره آن در نهایت مورد استفاده و تحلیل قرار گرفت. جهت بررسی تأثیر متغیرها از رویکرد مدل‌سازی معادلات ساختاری و برای تحلیل از نرم‌افزار آموس استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که باورهای ایمانی بر عدم‌درستکاری حسابداران تأثیر منفی و معناداری دارد و بر اخلاق حرفه‌ای حسابداران دارای تأثیر مثبت و معناداری است. همچنین، اخلاق حرفه‌ای حسابداران نیز همانند باورهای ایمانی، عاملی کاهنده بر عدم‌درستکاری حسابداران در تهیه صورت‌های مالی است و بر آن تأثیر منفی و معناداری دارد. در نهایت، اخلاق حرفه‌ای، به عنوان یک متغیر میانجی رابطه بین باورهای ایمانی و عدم‌درستکاری حسابداران را توضیح می‌دهد و متغیر میانجی اخلاق حرفه‌ای، بصورت میانجی جزئی است.

کلیدواژه‌ها: اخلاق حرفه‌ای، باورهای ایمانی، عدم‌درستکاری حسابداران، مدل‌سازی معادلات ساختاری.

مقدمه

حرفه حسابداری در راستای جلب اعتماد عمومی، تحت فشارهای فراوانی قرار دارد. این فشارها با پیدایش ورشکستگی شرکت‌هایی هم‌چون انرون، گلوبالکراسینگ و ورلدکام، سقوط بازار سهام در نیویورک، مسئله تقلب در گزارشگری مالی و تأثیر آن بر اقتصاد، و سوءاستفاده‌های مالی، تشدید یافته است. در صورت بروز چنین مواردی، مسئولیت بروز بحران‌های مالی و نابسامانی‌های اقتصادی، عمدتاً به سمت عدم کفایت گزارشگری صورت‌های مالی، وجود استانداردهای حسابداری و حسابرسی نامناسب و سطح پایین عملکرد حساب‌برسان، سوق پیدا کرده است. پیامدهای این عوامل، از بین رفتن اعتبار و اعتماد عمومی حرفه حسابداری و حسابرسی را در پی دارد (نمازی و رجب‌دری، ۱۳۹۷).

نظر به به اهمیت موضوع تقلب و عدم درستکاری در گزارشگری مالی، حرفه حسابداری و حسابرسی به علل ایجاد تقلب و راه‌های موجود به منظور جلوگیری از وقوع رفتار متقلبانه در گزارشگری مالی توجه خاصی کرده‌اند (نمازی و ابراهیمی، ۱۳۹۵). عدم درستکاری حسابداران پدیده‌ای چند بعدی، پیچیده و با آثار و علل متفاوتی است که پیامدهای مخربی برای واحدهای تجاری و جامعه به دنبال دارد (چالاک‌کی و قادری، ۱۳۹۴). از سوی دیگر، موضوع‌های حوزه عدم درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی (منجمله تقلب) واکنش گسترده قانون‌گذاری و حرفه حسابداری را در پی داشته که در قالب بیانیه‌ها و قوانین و نظیر آن متجلی شده است (رضازاده و محمدی، ۱۳۹۹).

با وجود اهمیت و تأثیرگذاری نامناسب عدم درستکاری حسابداران بر گزارشگری مالی، راهکار اول وضع قوانین و مقررات بر گزارشگری مالی است، اما این موضوع نتوانسته است از فسادهای مالی و فروپاشی شرکت‌ها جلوگیری کند و بحران‌های مالی اخیر نیز گواه این ادعا است (Marzuki et al., 2017).

اما با وجود این که راهکار قوانین و مقررات از عدم درستکاری حسابداران در تهیه گزارشگری و فساد مالی جلوگیری نکرد، بسیاری از نظریه پردازان (Rowe and Mason, 1987؛ Vallar et al., 1988؛ Payne, 2010) راهکارهایی که به باور قلبی، ایمانی و وجدانی یک حسابدار یا حسابرس مربوط می‌شود را پیشنهاد دادند (Guay et al., 2016). دو راهکار مهمی که در این حوزه مطرح می‌شوند عباتند از دینداری حسابداران (باورهای ایمانی) و اخلاق حرفه‌ای آنان (Elias, 2004؛ McGuire et al., 2012). زیرا، از بین

گرایش‌هایی که یک جامعه را به سمت رونق و شکوفایی سیاسی، اقتصادی و اجتماعی سوق می‌دهد، باورهای ایمانی و اخلاق در کسب و کار حرفه‌ای آن، اجتناب ناپذیرند. ارزش‌های ایمانی و اخلاقی، زیربنایی را فراهم می‌کنند که یک جامعه متمدن براساس فرهنگ و رفتاری درست بر پایه آن بنا می‌شود، زیرا بدون این دو عامل، جامعه متمدن از هم پاشیده و فرو می‌ریزد (Smith and Taffler, 1992).

گسترش اخلاق و دینداری می‌تواند بسیار تأثیر گذارتر از قوانین و مقررات و استانداردها باشد، زیرا در راهکار اول، حسابداران و حسابرسان عمدتاً با قوانین و استانداردهایی سروکار دارند که علی‌رغم اینکه از سمت کمیته تدوین استاندارد و سازمان حسابرسی بر آنها نهاده شده، در حقیقت ممکن است مورد قبول کامل آنان نباشد و به صورت قلبی آنها را نپذیرد، زیرا این استانداردها تا حدی تحمیلی هستند. درحالی‌که اصول دینداری و اخلاقی مانند صداقت، راستگویی، نیکی، زیبایی و شجاعت به باور قلبی حسابداران و حسابرسان مربوط می‌شود و از زمان طفولیت از خانواده شروع شده و تحت تأثیر عواملی چون مدرسه، دوستان، مذهب و نهادهای عمومی و فرهنگی که برگرفته از سازه‌های بومی و ملی است، پیوند بسیار مستحکمی یافته است؛ بنابراین، احتمال پایبندی حسابرس به اصول دینداری و اخلاقی می‌تواند بیشتر باشد.

با توجه به این که اکثر پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه تقلب‌های گزارشگری بر طبق داده‌های استخراج شده از صورت‌های مالی است، پژوهش حاضر با استفاده از عوامل رفتاری و اخلاقی به بررسی عدم درستکاری حسابداران گزارشگری مالی می‌پردازد و راه کارهای مناسبی را جهت بهبود کار ارائه می‌دهد. اهمیت پژوهش حاضر در این است تأثیر باورهای ایمانی حسابداران را بر عدم درستکاری آنان در تهیه گزارشگری مالی بررسی و نقش اخلاق و رفتار حرفه‌ای آنان در حسابداری را بعنوان یک متغیر میانجی بر این رابطه توضیح می‌دهد. همچنین، این پژوهش می‌تواند به غنی‌تر شدن ادبیات حسابداری در زمینه تقلب، دینداری و اخلاق کمک نماید. افزون بر این، در سطح پژوهش‌های داخلی صورت گرفته در حوزه حسابداری، کمتر پژوهشی به دیدگاه کارشناسان رسمی دادگستری در رشته حسابداری پرداخته است و پژوهش حاضر سعی در پر کردن این مساله را دارد.

مبانی نظری

اصطلاح میان‌رشته‌ای برای اولین بار در دهه ۱۹۲۰ توسط اعضای «شورای پژوهش علوم اجتماعی» استفاده شد (اعتمادی‌زاده و همکاران، ۱۳۸۸). از آن زمان تاکنون، در بسیاری از موقعیت‌ها و محیط‌های علمی و پژوهشی از فعالیت‌های میان‌رشته‌ای استقبال شده است. نگاهی به سیر تاریخی نظریه‌پردازی در علوم اجتماعی نشان می‌دهد که دیدگاه‌های واگرا در سطوح مختلف خرد و کلان و ذهنی و عینی، راه تلفیق را پیموده و به صورت روزافزونی یک‌پارچه شده‌اند (حسنی، ۱۳۸۸). این جهت‌گیری تلفیقی را می‌توان به افزایش ارتباطات علمی در بین پژوهش‌گران و تعامل میان دیدگاه‌های آن نسبت داد؛ فن‌آوری‌های نوین ارتباطی با تقویت ارتباطات درون‌رشته‌ای و برون‌رشته‌ای، زمینه ظهور موضوعات پژوهشی جدید، شکل‌گیری حوزه‌های میان‌رشته‌ای و تعامل روش‌شناختی میان علوم مختلف را فراهم کرده است. با توجه به اهمیت مباحث بین‌رشته‌ای، پژوهش حاضر به تلفیق رشته جامعه‌شناسی و الهیات (دینداری و باورهای ایمانی) در رشته حسابداری (گزارشگری مالی) پرداخته است. اختلاف نظر، دشوار بودن، ماهیت و ابعاد گسترده اصول دینی، موجب شده تا تعریف دقیقی از باورهای ایمانی وجود نداشته باشد. همچنین، بدلیل پیچیدگی، چند بعدی بودن و تنوع برخی از مصادیق، موجب شده است تا عده‌ای از نظریه‌پردازان و تئوریسین‌ها مستقیماً به سراغ دینداری بروند (شجاعی زند، ۱۳۸۰). در یک طبقه‌بندی کلی، تعاریف باورهای ایمانی را می‌توان بر حسب دو گرایش جامعه‌شناختی (جمعی-اجتماعی) و روان‌شناختی (ذهنی-فردی) طبقه‌بندی کرد. دیدگاه جامعه‌شناختی (جمعی-اجتماعی)؛ به واسطه نفوذ حیات دینی در آن، دین را اساساً پدیده‌ای جمعی معرفی می‌کنند (نه بصورت فردی). به پیروی از رویکرد حیات دینی، برخی دیگر از جامعه‌شناسان، به بعد جمعی-اجتماعی دین توجه بسیاری دارند؛ مثلاً هربرگ این چنین استدلال کرده است که هویت‌های دینی، اساساً به واسطه اجتماع دینی شکل گرفته و حفظ می‌شوند (Allpot, 1966). در دیدگاهی دیگر، روانشناسان دین هم با تمرکز بر سوءگیری‌ها و با رویکرد ذهنی‌ای که افراد را به سمت باورهای مذهبی‌شان سوق می‌دهد، دین را به شکلی عملیاتی تعریف کرده‌اند. «گوردون آلپورت» چهره بارز این گروه هستند. آن‌ها با بکار بردن دو واژه‌ی باورهای درونی و بیرونی، ارتباط میان سبک‌های شخصیتی و سوءگیری‌های انگیزشی را از یک سو و نوع و محتوای باور مذهبی را از سوی دیگر ترسیم کرد. از نظر آنان «دین باوران بیرونی»؛ به واسطه کاربردهای منفعت‌طلبانه ایمان که در خدمت منافع فردی است، بر انگیزخته می‌شوند، در

حالی که برای «دین باوران درونی»؛ حقیقت دینی و ارزش‌های اخلاقی، مقدم بر انگیزه‌های شخصی است. وی این دو نوع باور مذهبی را به منزله دو سر یک پیوستار انگیزشی نه سوءگیری‌های جداگانه و متمایز در نظر گرفته که اغلب روانشناسان هم، آن را پذیرفته‌اند (Durkheim, 2004).

تعریف مفهومی دینداری که در برخی از مطالعات درمعنای دینی بودن، التزام دینی و پایبندی دینی آمده است مبتنی بر تعریف دین است (سراج زاده، ۱۳۸۳). بر این مبنا اولاً دینداری صفت مفهوم دین است و دوم این که به لحاظ منطقی می‌توان گفت که رابطه بین دو واژه به نوعی رابطه مفهوم و مصداق است. به عبارت دیگر دین یک مفهوم کلی و دینداری مصداق و جلوه‌ای از آن است. بنابراین دینداری وابستگی تام به دین دارد و فرد دیندار با درجات یا از جهات مختلف می‌کوشد خود را با یک منبع فیاض که از نظر وی در دین متبلور است، هم‌ذات گرداند و بر این اساس میزان و جهت هم‌ذات انگاری فرد با دین مورد نظر وی دینداری‌اش را روشن می‌سازد (میرسندسی، ۱۳۸۳).

از سوی دیگر، عدم درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی سالانه شرکت‌ها، معضل وسیعی است که هیچ مرز، صنعت، کشور و شرکتی را نمی‌شناسد. همچنین، عدم درستکاری مدیران، حسابرسان و حسابداران گریبان‌گیر شرکت‌های بزرگی هم‌چون انرون، گلوبالکراسینگ و ورلدکام و ... شده است و علاوه بر تأثیرات مخرب بر شرکت‌ها، بر جنبه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و بازارهای مالی یک کشور تأثیر بسزایی دارد (Robinson et al., 2012). محققان و نظریه‌پردازان از این که ویژگی‌های انسان‌شناسی متقلبان را کشف کنند، عاجز مانده‌اند. در ارتکاب عدم درستکاری حسابداران، سه عامل انگیزه (فشار)، فرصت و بهانه تراشی مؤثر هستند. اول باید انگیزه یا فشاری برای انجام عدم درستکاری وجود داشته باشد که غالباً به شکل نیاز بروز پیدا می‌کند. دوم باید فرصت مغتنمی برای انجام عدم درستکاری وجود داشته باشد که کنترل داخلی ضعیف، عاملی کمکی برای بوجود آمدن فرصت است. سومین عنصر بهانه تراشی یا توانایی افراد عدم درستکاری است، که معذوریت‌های قابل قبول را توجیه رفتار خود می‌کنند. شرکت‌ها و مدیران آگاه می‌توانند با جلوگیری از ایجاد هر یک از این عوامل، خطر وقوع عدم درستکاری حسابداران را کاهش دهند. اگر کارمندان از وجود کنترل‌های داخلی آگاه باشند، احتمال این که مرتکب تقلب گردند کاهش می‌یابد (دریایی و همکاران، ۱۳۹۹).

نظریه هنجار اجتماعی پیش‌بینی می‌کند که هنجارهای اجتماعی بر رفتار افراد تأثیر می‌گذارند (پدنیولت، ۲۰۱۰). نظریه هنجارهای اجتماعی پیش‌بینی می‌کند که باورهای ایمانی مدیران، متأثر از هنجارهای مذهبی و دینی در یک منطقه جغرافیایی محلی خواهد شد (پوردا و کیلی کورن، ۲۰۱۵). اهمیت هنجارهای اجتماعی و دینی در یک جامعه نقش مهمی در پایبندی افراد به یک هنجار اجتماعی بازی می‌کند (Bishop and Hydoski, 2009). باورهای ایمانی با تأکید بر اهمیت کلی رفتار اخلاقی، رهنمودهای خاصی را ارائه می‌کنند، و پیروانی با یک زبان یا مجموعه‌ای از گروه‌ها برای توصیف و درک تجارب اخلاقی یا غیراخلاقی فراهم می‌آورد (Elias, 2004). McGuire et al. (۲۰۱۲) بیان می‌کنند در جامعه‌ای که تا حدی هنجارهای اجتماعی-دینی برجسته می‌باشد، مدیران به احتمال زیاد در فرایند تصمیم‌گیری خود هنجارهای دینی را در نظر می‌گیرند. بعنوان مثال، به اعتقاد مردم، مدیران رده میانی و با سطح باورهای ایمانی بالا می‌توانند فشار را از مدیران رده بالایی برای دستکاری در نتایج و گزارشگری مالی کاهش دهند؛ زیرا مدیران رده بالا فرض می‌کنند که مدیران رده میانی و با سطح باورهای ایمانی بالا بعید است با یک عمل غیراخلاقی بالقوه کسب و کار موافقت کرده و درگیر آن شوند. بطور مشابه، مدیران شرکت‌های واقع در مناطق مذهبی‌تر کمتر احتمال دارد تحت فشار برای دستکاری در نتایج مالی باشند؛ زیرا مدیرعامل شرکت و یا تیم مدیریت به احتمال زیاد چنین رفتاری را غیراخلاقی در پرتو شرایط و شواهد می‌بینند.

علاوه بر باورهای ایمانی، یکی از مؤلفه‌های اصلی و نقش میانجی در پژوهش حاضر، اصول اخلاق حرفه‌ای در حسابداری است. در لغت‌نامه وبستر نیز واژه انگلیسی اخلاق، مطالعه راه‌های درست و غلط در رفتار انسان معنی شده است. همچنین، اخلاق را می‌توان به عنوان شاخه‌ای از فلسفه تعریف کرد که ارزش را با توجه به رفتار انسان در ارتباط با درستی یا نادرستی اقدام‌ها و نیز خوبی یا بدی نیت و پیامدهای اقدام‌ها مورد توجه قرار می‌دهد. به طور ساده و خلاصه اخلاق شامل شناخت صحیح از ناصحیح و انجام صحیح و ترک ناصحیح است (Taffler and Smith, 1992).

اخلاق حرفه‌ای دانشی است که به گونه‌ای روش‌مند، رفتار مناسب و درست را در هر حرفه تبیین و رهنمودهای عملی و کاربردی را برای اخلاق حرفه‌ای خود تدوین نموده‌اند. هدف اساسی از تدوین استانداردهای رفتاری این است که مسئولیت‌های اخلاقی در قبال

جامعه، دیگران و محیط حفظ شود. مشاغلی نظیر پزشکی، مهندسی، و کالت، حسابداری، حسابرسی و روزنامه‌نگاری، علاوه بر داشتن ویژگی‌های مشترک، به سبب اهمیت اجتماعی از اخلاق حرفه‌ای تدوین شده برخوردار هستند. اصول اخلاقی در این حرفه‌ها، باید‌ها و نبایدهای رفتاری است. در واقع در رفتارهای اجتماعی تعیین این که چه باید کرد و چه باید نکرد، بر عهده اخلاق می‌باشد. از این رو آنچه که محور اصلی احکام حرفه‌ای را تشکیل می‌دهد، همین باید‌ها و نبایدها است. این احکام، بر مبنای ارزش‌های پذیرفته‌شده صادر می‌شوند و با تعابیری مثل خوب و بد، درست و نادرست، توصیف می‌گردند.

حرفه حسابداری چندین قاعده و اصل اخلاقی تدوین شده دارد، که معیارهایی برای شیوه رفتار حسابداران و مهم‌تر از آن، در سایه بروز وقایع و رسوایی‌های مالی اخیر رخ داده شده، الزاماتی را در بر می‌گیرد که فراتر از پایبندی ساده به قانون می‌باشد. این اصول و قواعد و قوانین پیچیده معادل قوانین اخلاقی لازم‌الاجرای سازمانی است، در نتیجه برای تشریح آنچه که حسابداران به طور اخلاقی ملزم به انجام آن هستند سودمند خواهد بود. در کشور جمهوری اسلامی ایران سازمان حسابرسی، اصول و ضوابطی را در سال ۱۳۷۷ و با عنوان «آیین رفتار حرفه‌ای» منتشر نمود. همچنین جامعه حسابداران رسمی ایران نیز آیین رفتار حرفه‌ای لازم‌الاجرا برای اعضای جامعه را در سال ۱۳۸۲ منتشر کرده است. اخلاق حرفه‌ای در پژوهش حاضر دارای پنج مؤلفه است که شامل: درستکاری و بیطرفی، رازداری، صلاحیت و مراقبت حرفه‌ای، استقلال و تضاد منافع.

درستکاری: حسابدار حرفه‌ای در انجام خدمات حرفه‌ای خود باید درستکار باشد. درستکاری تنها به معنای صادق بودن نیست بلکه برخورد منصفانه و صادقانه را نیز شامل می‌شود. اصل بیطرفی، حسابداران حرفه‌ای را به برخورد منصفانه، درستکارانه و به دور از تضاد منافع ملزم می‌کند. حسابداران حرفه‌ای در ابعاد مختلف به انجام خدمات حرفه‌ای می‌پردازند. صرف نظر از نوع یا اندازه خدمات حرفه‌ای، حسابداران حرفه‌ای باید در ارائه این خدمات، درستکاری را حفظ کنند و در قضاوت خود به رعایت کامل بیطرفی پایبند باشند.

صلاحیت و مراقبت حرفه‌ای: حسابدار حرفه‌ای باید خدمات حرفه‌ای را با دقت، شایستگی و پشتکار انجام دهد. وی همواره موظف است میزان دانش و مهارت حرفه‌ای خود را در سطحی نگاه دارد که بتوان اطمینان حاصل کرد، خدمات وی به گونه‌ای قابل قبول و مبتنی بر آخرین تحولات در حرفه و قوانین و مقررات ارائه می‌شود.

استقلال: هنگامی که حسابدار حرفه‌ای مستقل مسئولیت انجام کاری را به عهده می‌گیرد که مستلزم گزارشگری حرفه‌ای است باید فاقد هرگونه نفع و علاقه‌ای، صرف نظر از آثار واقعی آن، باشد که ممکن است بر درستکاری، بیطرفی و استقلال وی تأثیر گذارد یا به نظر رسد که تأثیر می‌گذارد. حسابداران حرفه‌ای مستقل مورد نظر به اشخاص زیر محدود می‌شود:

الف) اشخاص حقیقی یا واحدهای انجام دهنده خدمات حرفه‌ای؛ ب) شرکا یا مالکین مؤسسه حرفه‌ای؛ پ) کلیه مدیران و کارکنان حرفه‌ای درگیر در انجام هرکاری که مستلزم گزارشگری حرفه‌ای است نسبت به همان کار.

رازداری: حسابدار حرفه‌ای باید به محرمانه بودن اطلاعاتی که در جریان ارائه خدمات حرفه‌ای خود بدست می‌آورد توجه کند و نباید چنین اطلاعاتی را بدون مجوز صریح صاحبکار یا کارفرما، استفاده و یا افشا کند؛ مگر آن‌که از نظر قانونی یا حرفه‌ای حق و یا مسئولیت افشای آن را داشته باشد.

تضاد منافع: حسابداران حرفه‌ای اغلب در فرایند ارائه خدمات حرفه‌ای خود با موضوع تضاد منافع روبرو می‌شوند. این گونه موارد تضاد منافع ممکن است به شکل‌های بسیار متفاوت، از موارد نسبتاً ساده تا مسائل پیچیده‌ای چون تقلب و اعمال غیرقانونی بروز کند. هرچند ارائه فهرستی جامع از کلیه مواردی که ممکن است در آن‌ها تضاد منافع پیش آید مقدور نیست، اما حسابدار حرفه‌ای باید همواره نسبت به شرایطی که منجر به بروز تضاد منافع می‌شود، هوشیار باشد (نشریه ۱۲۳ سازمان حسابرسی، ۱۳۸۵).

زیربنای تئوریک فرضیه‌های پژوهش

زمانی که حسابداران از سطح دینداری، درک امور دینی و آمیزه‌های دینی بالاتری برخوردار باشند، میزان ارتکاب فرآیندهای خارج از اصول حسابداری و عدم درستکاری در گزارشگری مالی کاهش پیدا می‌کند. به گونه‌ای دقیق‌تر، تأثیرگذاری معرفت دینی و دینداری بر حسابداران می‌تواند فرآیندی را جهت کاهش تضاد بین استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی و مدیران در جهت ارتکاب تقلب را بوجود آورد. در نتیجه این عوامل موجب می‌شود تا دینداری حسابداران عاملی مؤثر بر کاهش عدم درستکاری آنان در

گزارشگری مالی شود و تأثیر منفی بر روی آن داشته باشد. با توجه به موارد مطرح شده فرضیه اول بصورت زیر بیان می‌شود:

فرضیه اول: باورهای ایمانی بر عدم درستکاری حسابداران در تهیه گزارشگری مالی تأثیر منفی و معناداری دارد.

زمانی که حسابداران به باورهای ایمانی پایبند باشند، این پایبندی موجب می‌شود تا آنان در امور خود از درست کاری، عدالت و انصاف برخوردار باشند. از عوامل تأثیرگذار عدالت و انصاف، اخلاق حرفه‌ایست که حسابداران با آن سروکار دارند. در این قسمت، رابطه باورهای ایمانی و اخلاقی حسابداران بیشتر می‌شود و نشان‌دهنده رابطه مثبت دو متغیر باورهای ایمانی و اخلاق حرفه‌ای با یکدیگر است. به گونه دقیق‌تر، آمیزه‌های دینی ارتباط بسیار مهم و نزدیکی با رعایت اصول اخلاقی حسابداران در تهیه گزارش‌های مالی دارد. فرضیه دوم بصورت زیر مطرح است:

فرضیه دوم: باورهای ایمانی بر اخلاق حرفه‌ای حسابداران تأثیر مثبت و معناداری دارد.

همان‌طور که باورهای ایمانی با عدم درستکاری حسابداران رابطه منفی و با اخلاق رابطه مثبتی دارد، این مورد غیرهمسو بودن دینداری و اخلاق را با تقلب نشان می‌دهد. اخلاق حسابداران در رعایت موارد انصاف و عدالت با تقلب در تناقض است. با افزایش تعهد و رعایت اصول اخلاقی حسابداران، می‌توان شاهد کاهش عدم درستکاری حسابداران در صورت‌های مالی بود. بنابراین می‌توان رابطه بین اخلاق حرفه‌ای حسابداران و عدم درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی را بصورت منفی دید. با توجه به توضیحات فوق، فرضیه سوم بشرح زیر است:

فرضیه سوم: اخلاق حرفه‌ای بر عدم درستکاری حسابداران در تهیه گزارشگری مالی تأثیر منفی و معناداری دارد.

در گروه‌های اجتماعی گاهی دیده می‌شود که افراد دیندار رفتارهای خلاف قانون و عرف دارند که در حوزه مالی این رفتارهای خلاف بیشتر به صورت اختلاس و تقلب است. بنابراین این احتمال به وجود می‌آید که شاید دینداری اشخاص به صورت مستقیم به کاهش رفتارهای متقلبانه آن‌ها منتهی نشود و متغیر پنهان دیگری در بین این رابطه وجود دارد. در

حقیقت، اگر باورهای ایمانی به اخلاق والاتر در حسابداران منتهی نشود، نمی‌توان انتظار داشت که آن‌ها رفتارهای متقابلانه کمتری داشته باشند. در مواردی حتی قالب باورهای ایمانی می‌تواند به عنوان سپری از آن‌ها محافظت کند تا رفتارهای متقابلانه ایشان از انظار پنهان باشد. از این رو انتظار می‌رود فقط دیندارانی رفتارهای متقابلانه کمتری داشته باشند که سطح اخلاقی آن‌ها رشد نموده باشد. به بیان دیگر، اخلاق حرفه‌ای (به عنوان متغیر پنهان) رابطه بین باورهای ایمانی و عدم درستکاری حسابداران را توضیح می‌دهد. با توجه به توضیحات فوق، فرضیه چهارم بشرح زیر است:

فرضیه چهارم: اخلاق حرفه‌ای حسابداران، رابطه بین باورهای ایمانی و عدم درستکاری حسابداران در تهیه گزارشگری مالی را توضیح می‌دهد.

روش پژوهش

این پژوهش در زمره پژوهش‌های کمی است که از روش علمی ساخت و اثبات تجربی استفاده می‌کند و براساس فرضیه‌ها و طرح‌های پژوهش از قبل تعیین شده انجام می‌شود. این نوع پژوهش‌ها زمانی استفاده می‌شود که معیار اندازه‌گیری داده‌ها کمی است و برای استخراج نتیجه‌ها از فن‌های آماری استفاده می‌شود (Smith, 2019؛ نمازی، ۱۳۸۲: ۶۴). هم‌چنین، از آن‌جا که داده‌های این مطالعه از طریق پرسشنامه جمع‌آوری می‌شود، می‌توان پژوهش حاضر را از نوع پژوهش‌های پیمایشی دانست. به لحاظ هدف نیز در گروه پژوهش‌های کاربردی قرار می‌گیرد.

جامعه و نمونه آماری

در این مطالعه، کلیه کارشناسان رسمی دادگستری حسابداری و حسابرسی شاغل در سطح مراکز استان‌های کل کشور بعنوان جامعه آماری مورد بررسی قرار می‌گیرند. علت استفاده از کارشناسان رسمی دادگستری حسابداری و حسابرسی این بود که اولاً خود کارشناسان رسمی دادگستری حسابداری، در حیطه دانش حسابداری و حسابرسی متخصص هستند و تجربه لازم در خصوص نظردهی در ارتباط با تقلب را دارند؛ دوماً، عموماً کسانی که با اختلافی در حوزه حسابداری مواجه شده یا در حل پرونده حسابداری و حسابرسی دچار مشکل می‌شوند، برای حل و فصل آن به دادگاه مراجعه می‌کنند.

حجم نمونه مورد بررسی در پژوهش حاضر با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۸۵ نفر بود که برای احتیاط، تعداد ۴۰۰ پرسشنامه بین اعضای جامعه آماری توزیع گردید. از این رو، با توجه به محدودیت‌های موجود، جمع‌آوری پرسشنامه بصورت آنلاین، از طریق مرکز تحقیقات قوه قضاییه انجام شد. در میان افراد پاسخگو، جمعاً ۳۲۵ نفر به پرسشنامه پاسخ دادند که تعداد پاسخ‌های صحیح دریافتی و قابل تحلیل، ۳۱۲ پرسشنامه بوده است. لازم به ذکر است تعداد ۱۳ پرسشنامه به علت کامل نبودن اطلاعات، کنار گذاشته شدند. بنابراین، مجموعاً تعداد پرسشنامه‌های مورد استفاده برای انجام تحلیل آماری در پژوهش حاضر، ۳۱۲ پرسشنامه بوده است (ضریب پاسخگویی ۸۱ درصد بوده است).

ابزار اندازه‌گیری

در پژوهش حاضر برای جمع‌آوری داده‌ها از روش پیمایشی (پرسشنامه) استفاده شد که یکی از رایج‌ترین شیوه‌های گردآوری اطلاعات است. پرسشنامه پژوهش حاضر حاوی چهار بعد است؛ در بعد اول سؤالات عمومی (جمعیت‌شناختی) مطرح شده است. از این اطلاعات در تجزیه و تحلیل اطلاعات و آماره توصیفی جمعیت‌شناختی پرسشنامه استفاده شد. در بعد دوم پرسشنامه شامل ۹ پرسش تخصصی چند گزینه‌ای در ارتباط با باورهای ایمانی است که از پاسخ‌دهندگان درخواست شده بر مبنای باورهای باطنی و قلبی خود به پرسش‌ها پاسخ دهند. از آنجائی که پرسشنامه‌های حوزه دینداری به اندازه‌گیری دینداری ظاهری می‌پردازند، پژوهشگر با بررسی متون‌های مربوطه و پژوهش‌های مختلف (Allpot, 1966؛ Brayan et al., 2020؛ Kamla, 2019؛ Campante and David, 2015؛ آملی، ۱۳۹۶)، ۹ سوال در ارتباط با دینداری باطنی در حوزه تقلب تهیه کرده و آن‌ها را اندازه‌گیری می‌کند.

در بعد سوم به سؤالات تخصصی مرتبط با عدم‌درستکاری حسابداران در تهیه گزارشگری مالی پرداخته شده است. از آنجایی که در خصوص عدم‌درستکاری حسابداران در تهیه گزارشگری مالی، پرسشنامه‌ای استاندارد وجود ندارد، پژوهشگر با توجه به ادبیات پیشین (Sadgali et al., 2019؛ Reimers and Carpenter, 2005)، پرسشنامه‌ای ساخته و میزان عدم‌درستکاری حسابداران را اندازه‌گیری کرد. در این بعد به ۱۸ پرسش تخصصی در ارتباط با عدم‌درستکاری حسابداران پرداخته شده است. پرسش‌های مربوط به

عدم درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی به چهار بخش: ویژگی‌ها و نفوذ مدیریت، کنترل‌های داخلی، شرایط بازار و صنعت و ویژگی‌های عملیاتی تقسیم‌بندی می‌شوند. نهایتاً در بعد چهارم پرسش‌ها، ۲۰ پرسش مهم در ارتباط با اخلاق حرفه‌ای در رشته حسابداری طراحی شده است. این پرسش‌ها از شماره ۴۸ شروع و به پرسش ۶۷ ختم می‌شوند. همانند پرسشنامه تقلب‌های گزارشگری، برای اندازه‌گیری اخلاق حرفه‌ای نیز از پرسشنامه ساخته شده توسط پژوهشگر استفاده شد. از آنجائی که برای اخلاق حرفه‌ای پرسشنامه استاندارد وجود نداشت، پژوهشگر با استفاده از ادبیات اخلاق و حسابداری (Fredin, 2011؛ Conroy and Emerson, 2004؛ Borkowski and Ugras, 1998؛ Miller and Shawver, 2017) سوالات مربوطه را طراحی کرد. پرسش‌های در ارتباط با اخلاق حرفه‌ای به پنج بعد: درستکاری و بیطرفی، رازداری، صلاحیت و مراقبت حرفه‌ای، استقلال و تضاد منافع تقسیم‌بندی می‌شوند.

نتایج بررسی اولیه (پیش‌آزمون Pre-Test)

در این پژوهش به منظور سنجش اعتبار ابزار اندازه‌گیری و بررسی این موضوع که این ابزار تا چه اندازه خصوصیات مورد نظر را اندازه‌گیری می‌کند، اعتبار محتوایی و ساختاری مورد بررسی قرار گرفت. بدین منظور، جهت بررسی اعتبار محتوایی و بررسی اینکه آیا سؤال‌ها در راستای اهداف مورد نظر تهیه شده و هدف را به طور مناسب اندازه‌گیری می‌کند، سؤال‌های پرسشنامه در چندین مرحله بررسی شد. بعد از انتخاب پرسش‌نامه درست و استاندارد و پس از آن، روایی صوری پرسش‌نامه توسط استاد محترم راهنما و چند نفر از استادان حسابداری بررسی و تأیید شد. هم‌چنین، به منظور ارتقاء روایی ظاهری پژوهش، پرسشنامه توسط دو تن از استادان رشته جامعه‌شناسی و الهیات مورد بررسی قرار گرفت. بعد از تأیید پرسش‌نامه توسط استادان نامبرده شده، یک گروه سی نفره از کارشناسان رسمی دادگستری انتخاب و پرسش‌نامه بین آنان توزیع گردید و سپس، پرسش‌نامه در بین نمونه اصلی توزیع شد. بنابراین، سؤال‌های پرسشنامه از اعتبار محتوایی لازم برخوردار است. افزون بر این، از آنجا که برخی از پرسشنامه‌های مورد استفاده در این پژوهش استاندارد بوده، اعتبار ساختاری آن‌ها در پژوهش‌های دیگر تأیید شده است. سرانجام، پرسشنامه‌هایی از طریق

مرکز تحقیقات پژوهش قوه قضائیه، برای کارشناسان رسمی دادگستری در مراکز استانها ارسال گردید.

جدول ۱. مقدار آزمایشی آلفای کرونباخ متغیرها

تعداد	متغیر	ضریب آلفای کرونباخ
۳۰	باورهای ایمانی	۰/۷۲۲
۳۰	عدم درستکاری حسابداران	۰/۷۱۲
۳۰	اخلاق حرفه‌ای	۰/۶۸۹

یافته‌ها

بررسی ویژگی اطلاعات جامعه‌شناختی

پرسش‌نامه پژوهش شامل ۵ سؤال عمومی مرتبط جنسیت، وضعیت تأهل، میزان تحصیلات، رشته تحصیلی و میزان تجربه کاری پاسخ‌دهندگان است. نتایج بدست آمده از جدول توصیفی جامعه‌شناختی پرسش‌نامه نشان می‌دهد که از بین ۳۱۲ نفر پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه، ۱۸۹ نفر، معادل ۶۱ درصد را مردان و مابقی را زنان (۳۹ درصد) تشکیل می‌دهند که نشان‌دهنده برتری تعدادی مردان نسبت به زنان در موارد آزمودنی است. هم‌چنین، ۶۷ درصد از پاسخ‌دهندگان متأهل و ۳۳ درصد مابقی مجرد هستند. بررسی مدارک تحصیلی پاسخ‌دهندگان نشان می‌دهد که افراد مورد آزمون از سطح سواد بالایی برخوردارند که از این میزان ۶ درصد دارای مدرک کمتر از لیسانس، ۳۷ درصد از افراد دارای مدرک لیسانس، ۳۹ درصد از افراد دارای مدرک کارشناسی ارشد و ۱۸ درصد مابقی دارای مدرک دکتری هستند. بنابر اطلاعات دریافتی از آزمودنی‌ها، ۷۷ درصد از آن‌ها در رشته حسابداری، ۷ درصد در رشته حسابداری مدیریت، ۳ درصد در رشته حسابرسی و مابقی (۱۳ درصد) در سایر رشته‌ها تحصیل کرده‌اند. نهایتاً، بررسی میزان تجربه حرفه‌ای آزمودنی‌ها بیان‌گر این است که درصد از افراد دارای سابقه کاری تا ۱۰ سال و بیشتر حتی بالاتر از ۲۰ سال را دارند که این نشان‌دهنده تجربه بالا و کافی افراد می‌باشد.

جدول ۲. ویژگی دموگرافیک

شرح سؤال	فراوانی	درصد	شرح سؤال	فراوانی	درصد
جنسیت زن	۱۲۳	٪ ۳۹	رشته حسابداری	۲۴۰	٪ ۷۷
مرد	۱۸۹	٪ ۶۱	حسابداری مدیریت	۲۱	٪ ۷
مجموع	۳۱۲	٪ ۱۰۰	حسابرسی	۱۰	٪ ۳
وضعیت مجرد	۱۰۳	٪ ۳۳	سایر	۴۱	٪ ۱۳
تأهل متأهل	۲۰۹	٪ ۶۷	مجموع	۳۱۲	٪ ۱۰۰
مجموع	۳۱۲	٪ ۱۰۰	تجربه کاری کمتر از ۵ سال	۴۰	٪ ۱۳
میزان کمتر از	۱۹	٪ ۶	۵ تا ۱۰ سال	۸۷	٪ ۲۸
تحصیلات لیسانس	۱۱۶	٪ ۳۷	۱۱ تا ۲۰ سال	۱۲۳	٪ ۳۹
لیسانس	۱۲۱	٪ ۳۹	بالاتر از ۲۰ سال	۶۲	٪ ۲۰
فوق لیسانس	۵۶	٪ ۱۸	مجموع	۳۱۲	٪ ۱۰۰
دکتری	۳۱۲	٪ ۱۰۰			
مجموع					

آماره توصیفی سازه‌های پژوهش

جدول شماره ۳، شاخص‌های مرکزی و پراکنندگی سازه‌های پژوهش را نشان می‌دهد. لازم بذکر است که متغیرهای جدول ۳، با استفاده از روش مجموع پاسخ سوالات برای هر متغیر بکار برده شده است (یعنی سوالات در نرم افزار SPSS توسط گزینه (Camput) جمع و متغیرهای مربوطه را ساخته‌اند؛ این روش برای تمامی متغیرها به یک شکل می‌باشد). طبق نتایج این جدول، متغیر باورهای ایمانی، دارای میانگین ۲۴/۲۵۶ و انحراف معیار ۹/۳۴۰ است. مؤلفه‌های عدم درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی دارای بیشترین میانگین در کنترل داخلی ۲۰/۵۴۸ و کمترین میانگین در ویژگی‌های مدیریت ۱۴/۱۶۶ است. در خصوص مولفه‌های اخلاق حرفه‌ای نیز، تضاد منافع با میانگین ۱۵/۰۶۰؛ استقلال ۱۲/۹۹۰؛ مراقبت حرفه‌ای ۹/۳۶۸؛ رازداری ۱۵/۴۲۳ و درستکاری با میانگین ۱۶/۵۳۲ است. در نهایت، یافته‌های بدست آمده از آماره‌های توصیفی دلالت بر تأثیرگذاری ابعاد دینداری و اخلاق حرفه‌ای در کسب و کار حرفه حسابداری بر مؤلفه‌های تقلب‌های گزارشگری مالی را نشان می‌دهد.

جدول ۳. آماره توصیفی سازه‌های پژوهش

دامنه تغییرات	کمینه	بیشینه	انحراف معیار	میانگین	آماره	سازه
۳۱/۰۰	۱۱/۰۰	۴۲/۰۰	۹/۳۴۰	۲۴/۲۵۶	دینداری باطنی	باورهای ایمانی
۱۳/۰۰	۷/۰۰	۲۰/۰۰	۴/۰۷۸	۱۴/۱۶۶	ویژگی مدیریت	عدم درستکاری
۱۶/۰۰	۹/۰۰	۲۵/۰۰	۴/۸۱۰	۲۰/۵۴۸	کنترل داخلی	حسابداران
۱۸/۰۰	۷/۰۰	۲۵/۰۰	۵/۵۲۰	۱۸/۵۵۱	بازار و صنعت	
۱۵/۰۰	۵/۰۰	۲۰/۰۰	۴/۵۸۳	۱۴/۹۸۷	ویژگی عملیاتی	
۱۸/۰۰	۶/۰۰	۲۴/۰۰	۵/۳۱۳	۱۵/۰۶۰	تضاد منافع	اخلاق حرفه‌ای
۱۵/۰۰	۵/۰۰	۲۰/۰۰	۴/۳۱۴	۱۲/۹۹۰	استقلال	
۱۱/۰۰	۴/۰۰	۱۵/۰۰	۳/۱۲۵	۹/۳۶۸	مراقبت حرفه‌ای	
۱۳/۰۰	۷/۰۰	۲۰/۰۰	۴/۱۳۹	۱۵/۴۲۳	رازداری	
۱۲/۰۰	۸/۰۰	۲۰/۰۰	۳/۵۲۰	۱۶/۵۳۲	درستکاری	

روایی و پایایی

ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی

ضریب آلفای کرونباخ معیاری کلاسیک برای سنجش پایایی و سنج‌های مناسب برای ارزیابی پایداری درونی (سازگاری درونی) محسوب می‌شود. با توجه به جدول ۴، ضریب آلفای کرونباخ همه متغیرها از مقدار عددی ۰/۷ بیشتر است. بنابراین، پایداری درونی بالا سازه‌های پژوهش و شاخص‌ها را نشان می‌دهد. هم‌چنین، ضریب پایایی ترکیبی همه متغیرها بیشتر از ۰/۷ است که این نشان از پایداری درونی مناسب برای مدل اندازه‌گیری است. نهایتاً، با عنایت به مقدار عددی مناسب اتخاذ شده سازه‌ها و شاخص‌ها، می‌توان وضعیت آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی پژوهش حاضر را مورد تأیید قرار داد.

جدول ۴: شاخص‌های آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی متغیرهای پژوهش

سازه‌ها	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی	وارانس استخراجی
باورهای ایمانی	۰/۸۳۸	۰/۸۲۳	۰/۵۴۸
عدم درستکاری حسابداران	۰/۷۶۹	۰/۷۶۷	۰/۶۴۸
اخلاق حرفه‌ای	۰/۸۷۰	۰/۸۶۱	۰/۵۷۳

تحلیل عاملی تأییدی

بارهای عاملی از طریق محاسبه مقدار ارتباط شاخص‌های یک سازه با آن سازه محاسبه می‌شوند که اگر این مقدار برابر و یا بیشتر از مقدار ۰/۴ شود، مؤید این مطلب است که واریانس بین سازه و شاخص‌های آن از واریانس خطای اندازه‌گیری آن سازه بیشتر بوده و پایایی در مورد آن مدل اندازه‌گیری قابل قبول است (Hulland, 1999). نکته مهم در اینجا این است که اگر محقق پس از محاسبه بارهای عاملی بین سازه و شاخص‌های آن با مقادیری کمتر از ۰/۴ مواجه شد، باید آن شاخص‌ها (سؤالات پرسش نامه) را اصلاح نموده و یا از مدل تحقیق خود حذف نماید. بعد از اجرای مدل اولیه مدل، سوالاتی که بارهای عاملی آن‌ها کمتر از ۰/۴ بوده حذف، و مدل جدید مجدداً مورد بررسی قرار گرفته است. جدول ۵، ضرایب بارهای عاملی مربوط به هر سازه را نشان می‌دهد. با توجه به این جدول، تمامی سوالات مقدار مناسبی را اتخاذ کرده‌اند.

جدول ۵. ضرایب بارهای عاملی سازه‌های پژوهش

متغیر	سازه	بارهای عاملی	متغیر	سازه	بارهای عاملی
عدم درستکاری	DE1	۰/۷۷	عدم درستکاری	DE11	۰/۶۹
حسابداران	DE2	۰/۷۶	حسابداران	DE12	۰/۷۸
	DE4	۰/۶۵		DE13	۰/۷۲
	DE5	۰/۶۷		DE14	۰/۷۴
	DE6	۰/۶۶		DE15	۰/۶۵
	DE8	۰/۷۶		DE16	۰/۷۸
	DE9	۰/۷۸		DE17	۰/۶۶
	DE10	۰/۶۶		DE18	۰/۷۶
اخلاق حرفه‌ای	ME1	۰/۶۹	اخلاق حرفه‌ای	ME13	۰/۷۶
	ME6	۰/۸۹		ME14	۰/۷۰
	ME8	۰/۷۴		ME17	۰/۷۱
	ME10	۰/۶۸		ME18	۰/۷۹
	ME11	۰/۶۵		ME19	۰/۷۵
	ME12	۰/۷۵		ME20	۰/۷۲
باورهای	IN2-21	۰/۸۱	باورهای ایمانی	IN2-27	۰/۶۵
ایمانی	IN2-23	۰/۷۷۶		IN2-28	۰/۷۲
	IN2-24	۰/۷۹		IN2-29	۰/۸۰

برازش مدل ساختاری

پارامترهای مدل

منظور از برازش مدل این است که تا چه حد یک مدل با داده‌های مربوطه سازگاری و توافق دارد. لذا در این قسمت به ارزیابی برازش مدل مفروض پژوهش پرداخته می‌شود تا از سازگاری آن با داده‌های پژوهش اطمینان حاصل گردد و در نهایت پاسخ سوالات پژوهش استنتاج گردد. مطابق با مدل Mathieu and Taylor (۲۰۰۶)، متغیر میانجی در صورتی بر رابطه متغیر مستقل و متغیر وابسته، اثر میانجی‌گری دارد یا به اصطلاح این رابطه را توضیح می‌دهد که سه شرط زیر وجود داشته باشد: (۱) مسیر c وجود داشته باشد (متغیر مستقل بر متغیر وابسته اثر معنادار داشته باشد)؛ (۲) مسیر a وجود داشته باشد (متغیر مستقل بر متغیر میانجی اثر معنادار داشته باشد)؛ (۳) مسیر b وجود داشته باشد (متغیر میانجی بر متغیر وابسته اثر معنادار داشته باشد). زمانی که سه شرط فوق اعمال شود، رابطه میانجی وجود دارد و مسیر c' بررسی می‌شود. اگر مسیر c' وجود داشته باشد (متغیر مستقل در حضور متغیر میانجی بر متغیر وابسته اثر معنادار داشته باشد)، اثر میانجی، جزئی است و اگر مسیر c' وجود نداشته باشد (متغیر مستقل در حضور متغیر میانجی بر متغیر وابسته اثر معنادار نداشته باشد)، اثر میانجی به صورت کامل است.

بنابراین سه مدل مستقیم، غیرمستقیم و میانجی در پژوهش حاضر بررسی می‌شود. در مدل مستقیم، فقط رابطه بین متغیر مستقل و وابسته (تاثیر باورهای ایمانی بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری یعنی مسیر c) بررسی می‌شود. در مدل غیرمستقیم، رابطه بین متغیر مستقل بر میانجی و میانجی بر وابسته بررسی می‌شود (تاثیر باورهای ایمانی بر اخلاق حرفه‌ای یعنی مسیر a و تاثیر اخلاق حرفه‌ای بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی یعنی مسیر b). در نهایت مدل میانجی بررسی می‌شود، یعنی متغیر مستقل با حضور متغیر میانجی بر ثقل‌های گزارشگری مالی تاثیر دارد (تاثیر باورهای ایمانی با حضور میانجی اخلاق حرفه‌ای بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی یعنی مسیر c').

منظور از برازش مدل این است که تا چه حد یک مدل با داده‌های مربوطه سازگاری و توافق دارد. لذا در این قسمت به ارزیابی برازش مدل مفروض پژوهش پرداخته می‌شود تا از

سازگاری آن با داده‌های پژوهش اطمینان حاصل گردد و در نهایت پاسخ سوالات پژوهش استنتاج گردد.

برای اندازه‌گیری برازش مدل با حضور متغیر مستقل دینداری باطنی با توجه به جدول ۶، از شاخص‌های زیر استفاده شد. CFI شاخصی است که برازش مدل پیشنهاد شده به مدل مستقل (که فرض می‌کند بین داده‌ها رابطه‌ای وجود ندارد) را می‌سنجد. بنابراین، CFI در مدل میانجی برابر ۰/۹۴۵، مدل مستقیم برابر ۰/۸۷۰ و در مدل غیرمستقیم برابر ۰/۹۲۴ است. نسبت PNFI در مدل میانجی برابر ۰/۸۳۷، در مدل مستقیم برابر ۰/۷۷۲ و در مدل غیرمستقیم برابر ۰/۸۲۷ است. با توجه به این که مقادیر ۰/۷ و بالاتر قابل قبول می‌باشند، این اندازه‌ها نیز نمایانگر برازش قابل قبول مدل هستند. RMSE، متوسط باقی مانده‌های بین همبستگی/ کوواریانس مشاهده شده نمونه و مدل مورد انتظار برآورد شده از جامعه است. مقدار مناسب RMSEA باید کمتر از ۰/۰۸ به معنای برازش خوب مدل می‌باشد. با توجه به سه مدل میانجی، مدل مستقیم و مدل غیرمستقیم، مقدار عددی RMSEA بترتیب ۰/۰۵۰، ۰/۰۷۶ و ۰/۰۵۰ است و از برازش خوب و قابل قبولی برخوردار است. همچنین، معیارهای TLI و IFI با توجه به سه مدل میانجی، مدل مستقیم و مدل غیرمستقیم مقدار عددی بین ۰/۸۶۴ تا ۰/۹۴۵ را کسب کرده‌اند. در نتیجه از تمامی شاخص‌ها این طور استنباط می‌شود که مدل پژوهش برازش مطلوبی دارد. با توجه به نتایج فوق شاخص‌های برازش مدل میانجی از مدل‌های مستقیم و غیرمستقیم قوی‌تر است. بنابراین، با توجه به شاخص‌های گزارش شده، مدل میانجی بهترین برازش مدل را داشته است.

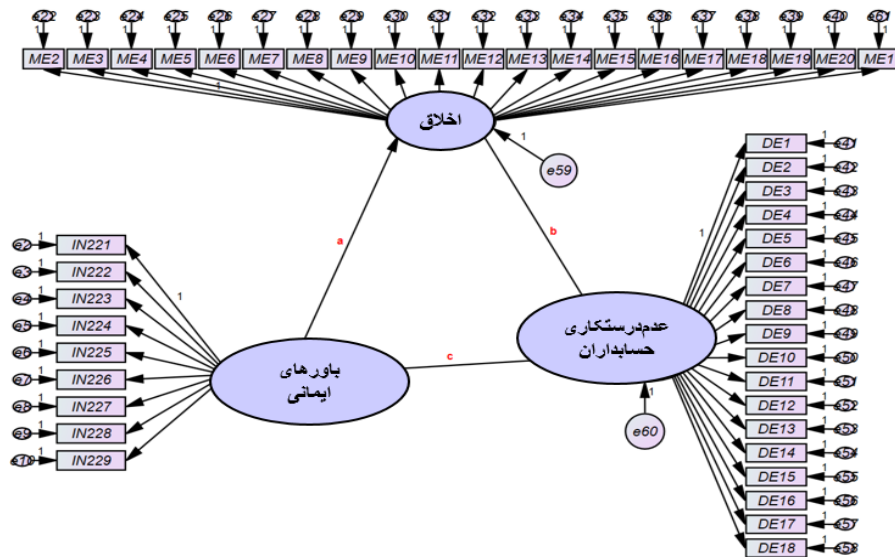
جدول ۶. برازش مدل ساختاری با توجه به متغیر مستقل دینداری باطنی

شاخص	مدل میانجی	مدل مستقیم	مدل غیرمستقیم	برازش قابل قبول
χ^2	۱۷۵۹/۶۳۲	۲۷۶۰/۱۵۲	۱۷۷۲/۰۰۳	$2 df \leq \chi^2 \leq 3 df$
DF	۱۰۳۱	۱۰۳۳	۱۰۳۲	-
CMIN/DF	۱/۷۰۷	۲/۶۷۲	۱/۷۲۷	$1 < \chi^2/df < 5$
CFI	۰/۹۴۵	۰/۸۷۰	۰/۹۲۴	$0.90 \leq CFI$
TLI	۰/۹۴۳	۰/۸۶۴	۰/۹۲۲	$0.90 \leq TLI$
IFI	۰/۹۴۵	۰/۸۷۱	۰/۹۲۵	$0.90 \leq IFI$
PNFI	۰/۸۳۷	۰/۷۷۲	۰/۸۲۷	$0.50 \leq PNFI$

مدل فرضیه‌های پژوهش

شکل ۱، ضریب رگرسیونی و مسیرهای مربوط به آزمون فرضیه‌های پژوهش را نشان می‌دهد. متغیر باورهای ایمانی بعنوان متغیر مستقل؛ عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی بعنوان متغیر وابسته و اخلاق حرفه‌ای بعنوان متغیر میانجی در نظر گرفته شده است. مسیر C نشان دهنده رابطه میان متغیر مستقل و وابسته در عدم‌حضور متغیر میانجی است. مسیر a، نشان دهنده رابطه میان متغیر مستقل و میانجی و مسیر b نشان‌دهنده رابطه بین متغیر میانجی و وابسته است. همچنین، C' نشان دهنده رابطه میان متغیر مستقل و وابسته در حضور متغیر میانجی است. لازم بذکر برای بررسی فرضیه‌های پژوهش در نرم‌افزار آموس، نیاز به سه مدل میانجی، مدل مستقیم و مدل غیرمستقیم است که این مدل‌ها در پژوهش حاضر لحاظ گردید و یافته‌های مربوط به آن گزارش شد. مدل میانجی، تمام روابط بین متغیرها بررسی شده است یعنی تاثیر باورهای ایمانی بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی با حضور متغیر میانجی اخلاق حرفه‌ای است. مدل مستقیم، تاثیر باورهای ایمانی بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی است، در حالی که سایر روابط حذف شده است. مدل غیرمستقیم، تاثیر باورهای ایمانی بر اخلاق حرفه‌ای و تاثیر اخلاق بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی است، در حالی که تاثیر باورهای ایمانی بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی حذف شده است.

شکل ۱. مدل فرضیه‌های پژوهش با حضور متغیر مستقل باورهای ایمانی

آزمون فرضیه‌های پژوهش

جدول ۷. نتایج آزمون فرضیه‌ها (با فرض متغیر مستقل دینداری باطنی)

مسیر	متغیر مستقل	متغیر وابسته	مدل میانجی		مدل مستقیم		مدل غیرمستقیم		نتیجه
			ضریب	معناداری	ضریب	معناداری	ضریب	معناداری	
c	باور ایمانی	عدم درستکاری	-	-	-۰/۵۵	۰/۰۰۰	-	-	عدم رد
a	باور ایمانی	اخلاق	۰/۵۶	۰/۰۰۰	-	-	۰/۴۰	۰/۰۰۱	عدم رد
b	اخلاق	عدم درستکاری	-۰/۳۳	۰/۰۰۰	-	-	-۰/۲۳	۰/۰۰۰	عدم رد
c'	باور ایمانی	عدم درستکاری	-۰/۴۹	۰/۰۰۲	-	-	-	-	میانجی جزئی

فرضیه اول: باورهای ایمانی بر عدم درستکاری حسابداران در تهیه گزارشگری مالی تأثیر منفی و معناداری دارد. با توجه به جدول ۷ ضریب رگرسیونی تأثیر متغیر باورهای ایمانی بر عدم درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی برابر ۰/۵۵۱- می باشد، همچنین مقدار ناحیه بحرانی برای این ضریب برابر ۱۴/۰۵۳- و بیشتر از ۱/۹۶ می باشد که نشان از معنی دار بودن این ضریب در سطح خطای ۵ درصد است. به طور کلی نتایج حاصله از برآورد مدل، حاکی

از آن است که باورهای ایمانی حسابداران با توجه به پرسش‌های ساخته شده توسط پژوهشگر، عدم درستکاری را به طور منفی و معنادار تحت تاثیر قرار می دهد. یعنی هر چه حسابداران از پایداری دینی بیشتری در مسائل کاری و شخصی خود برخوردار باشند، مقدار عدم درستکاری آنان در گزارشگری مالی کاهش می یابد.

به طور کلی نتایج حاصله از برآورد مدل، حاکی از آن است که باورهای ایمانی حسابداران با توجه به پرسش‌های ساخته شده توسط پژوهشگر، عدم درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی را به طور منفی و معنادار تحت تاثیر قرار می دهد. یعنی هر چه حسابداران از پایبندی ایمانی بیشتری در مسائل کاری و شخصی خود برخوردار باشند، مقدار عدم درستکاری آنان در گزارشگری مالی کاهش می یابد. زیرا باورهای ایمانی، بصورت ارادت قبلی است و بالاتر از هرگونه قوانین بازدارنده برای جلوگیری و کاهش تقلب‌های گزارشگری مالی است. بنابراین با توجه به یافته فرضیه اول، باورهای ایمانی می تواند عاملی کاهنده در عدم درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی باشد. به گونه ای دقیق تر، هنجارهای دینی و دینداری می تواند مکانیزمی برای کاهش تضاد بین استفاده کنندگان از صورت‌های مالی و مدیران در جهت ارتکاب تقلب باشد. همچنین اگر نظارت بیرونی بر فرآیند گزارشگری شرکت‌ها کم باشد، عوامل دینداری می توانند بعنوان مکانیزمی برای نظارت بر رفتار گزارشگری شرکت‌ها عمل کنند. از این رو میتوان بیان نمود که سطح باورهای ایمانی حسابداران یکی از راه‌هایی است که می تواند برای شرکت‌ها ارزش آفرین باشد. همچنین، یافته‌های پژوهش نشان دهنده این است که اعتقادات معنوی و سطح دینداری حسابداران نقش مهمی در کاهش عدم درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی دارد. بنابراین یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های Carpenter and Reimers (۲۰۰۵)؛ Guay et al., (۲۰۱۶)؛ سپاسی و حسنی (۱۳۹۵)؛ پورحیدری و بذرافشان (۱۳۹۱) بطور مستقیم و غیرمستقیم همسو است.

فرضیه دوم: باورهای ایمانی بر اخلاق حرفه ای حسابداران تأثیر مثبت و معناداری دارد. با توجه به جدول ۷ ضریب رگرسیونی تاثیر متغیر باورهای ایمانی بر اخلاق حرفه‌ای برابر با ۰/۵۶۰ می باشد، همچنین مقدار ناحیه بحرانی برای این ضریب برابر ۱۳/۶۶۷ و بیشتر از ۱/۹۶ می باشد که نشان از معنی دار بودن این ضریب در سطح خطای ۵ درصد است. به طور کلی نتایج حاصله از برآورد مدل با توجه به پرسش‌های ساخته شده توسط پژوهشگر، حاکی از

آن است که باورهای ایمانی، اخلاق حرفه‌ای حسابداران را به طور مثبت و معنادار تحت تأثیر قرار می‌دهد و بین باورهای ایمانی حسابداران و اخلاق حرفه‌ای آنان رابطه مستقیمی وجود دارد.

این یافته نشان‌دهنده این است که با افزایش سطح باورهای ایمانی حسابداران، عمل به اصول اخلاقی درست و حرفه‌ای بیشتر می‌شود. به گونه دقیق‌تر، آمیزه‌های دینی ارتباط بسیار مهم و نزدیکی با رعایت اصول اخلاقی حسابداران در تهیه گزارش‌های مالی دارد. همچنین، عوامل زمینه‌ای و تعدیل‌کننده‌ای هم وجود دارند که ارتباط بین دینداری و اصول اخلاقی را تضعیف و تقویت می‌کنند. با افزایش رتبه سازمانی، هویت سازمانی و حرفه‌ای در فرد تقویت شده و این ارتباط تضعیف می‌شود. این ارتباط در میان افراد بدطینت، ثروتمند و خودشیفته کم‌رنگ‌تر است. از این رو، مدیریت با پررنگ‌تر کردن ارج نهادن به اصول اخلاقی در کار، می‌تواند فضایی مناسب را برای حسابداران بوجود آورد تا آن‌ها با در نظر گرفتن اخلاق حرفه‌ای خود، گزارشگری و انجام فعالیت‌ها را به گونه‌ای مناسب انجام دهند. بنابراین یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های Shawver and Miller (۲۰۱۷)؛ Kamla (۲۰۱۹)؛ رضازاده و همکاران (۱۳۹۹) بطور مستقیم و غیرمستقیم همسو است.

فرضیه سوم: اخلاق حرفه‌ای بر عدم‌درستکاری حسابداران در تهیه گزارشگری مالی تأثیر منفی و معناداری دارد. با توجه به جدول ۷ ضریب رگرسیونی متغیر اخلاق حرفه‌ای حسابداران بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی برابر $0/330-$ است که نشان از معنادار بودن این ضریب در سطح خطای ۵ درصد است. همچنین وجود مسیر b تأیید می‌شود. بطور کلی یافته‌های حاصل از برآورد مدل، حاکی از آن است که اخلاق حرفه‌ای حسابداران، بصورت منفی و معناداری عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

یافته‌های حاصل از فرضیه سوم نشان داد که اخلاق حرفه‌ای بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی دارای تأثیر منفی و معناداری است. این بدان معناست که اخلاق حرفه‌ای با عدم‌درستکاری رابطه عکس و غیرمستقیم دارد. یعنی با افزایش تعهد اخلاق و رعایت اصول اخلاقی حسابداران، می‌توان شاهد کاهش در عدم‌درستکاری حسابداران در تهیه صورت‌های مالی بود. دلیل این امر که اخلاق حرفه‌ای تأثیر معناداری بر تقلب‌های گزارشگری دارد، می‌تواند این باشد که اخلاق حرفه‌ای عاملی مهم و تأثیرگذار بر رفتار حسابداران و مدیران

در محیط واحد تجاری است. به عبارت دیگر، سطح بالاتر اخلاق حرفه‌ای منجر به رفتار مثبتی می‌شود که به نفع واحد تجاری است و در نتیجه کاهش عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری را در پی دارد. به همین دلیل حسابدارانی که سطح اخلاق حرفه‌ای بالاتری دارند، کمتر به فعالیت‌هایی که منجر به آسیب شرکت می‌شود، دست می‌زنند و این دیدگاه وجود دارد که حسابداران دارای اخلاق حرفه‌ای بالا بمنظور ریشه‌کن کردن تقلب و حفاظت از حرفه در جامعه با احتمال بالاتری عدم‌درستکاری را گزارش خواهند کرد. بنابراین یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های Moss et al., (۲۰۱۸)؛ Pedneault, (۲۰۱۰)؛ نمازی و ابراهیمی (۱۳۹۵)؛ اعتمادی و همکاران (۱۳۹۱) منطبق است.

فرضیه چهارم: اخلاق حرفه‌ای حسابداران، رابطه بین باورهای ایمانی و عدم‌درستکاری حسابداران در تهیه گزارشگری مالی را توضیح می‌دهد. با توجه به مدل میانجی، متغیر دینداری باطنی حسابداران بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی (۰/۴۹-) در سطح خطای زیر پنج درصد معنا دار است (مسیر C). بنابراین، این نتایج نشان می‌دهد که باورهای ایمانی حسابداران بر عدم‌درستکاری در گزارشگری مالی در حضور متغیر اخلاق حرفه‌ای است که اثر گذار می‌باشد و فرآیند عدم‌درستکاری حسابداران را می‌تواند کاهش دهد. به عبارتی، متغیر مستقل در حضور متغیر میانجی بر وابسته اثر می‌گذارد (مدل میانجی). بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که اخلاق حرفه‌ای به عنوان متغیر میانجی (از نوع جزئی) رابطه بین دینداری باطنی حسابداران و عدم‌درستکاری حسابداران آنان را توضیح می‌دهد.

بر مبنای یافته‌های فرضیه چهارم، نشان داده شد که علاوه بر تأثیر باورهای ایمانی بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی، اخلاق حرفه‌ای حسابداران هم می‌تواند بصورت غیرمستقیم بر این رابطه تأثیر گذار باشد و بر رابطه بین این دو متغیر را توضیح دهد. حسابداران هر چه از دینداری بالاتری برخوردار باشند، می‌توانند در کارهای خود خطر ارتکاب به عدم‌درستکاری را کاهش دهند. یکی از عوامل دیگر که می‌تواند به همراه باورهای ایمانی بر عدم‌درستکاری تأثیر گذار باشد، اخلاق حرفه‌ای حسابداران است. بر مبنای یافته‌های فرضیه چهارم، دیندار بودن حسابداران می‌تواند آن‌ها را از اصول اخلاقی بالاتری برخوردار سازد و در نظر گرفتن تأثیر اصول اخلاقی و دینداری بر ارتکاب عدم‌درستکاری قابل ملاحظه است. بنابراین یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های Purda and Skillicorn

(۲۰۱۵)، Moss et al. (۲۰۱۸)؛ Mathieu and Taylor (۲۰۰۶)؛ رضازاده و محمدی (۱۳۹۹)؛ نمازی و ابراهیمی (۱۳۹۵) بطور مستقیم و غیر مستقیم همسو است.

بحث و نتیجه‌گیری

گزارشگری مالی یکی از مهم‌ترین منابع اطلاعاتی جهت تصمیم‌گیری اقتصادی توسط مدیران، سرمایه‌گذاران، اعتباردهندگان و سایر ذینفعان است. از آنجائی که این اطلاعات ممکن بصورت صحیح و درست در اختیار استفاده کنندگان قرار نگیرد، بین مدیران و سایر استفاده‌کنندگان عدم‌تقارن اطلاعاتی ایجاد می‌شود که به تهیه‌کنندگان اطلاعات اجازه می‌دهد تا در تهیه و گزارش اطلاعات، از اختیار خود در جهت منافع شخصی استفاده نمایند. از این رو پژوهش حاضر به بررسی موضوع باورهای ایمانی در بین حسابداران و کارشناسان رسمی حسابداری پرداخت. با توجه به این که موضوع تقلب در گزارشگری مالی یکی از مهم‌ترین مسائل و دغدغه‌های استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی است، در این پژوهش با استفاده از پرسشنامه باورهای ایمانی، باورها و اعتقادات دینی حسابداران مشخص گردید و سپس، اثر این باورها روی راه‌های گریز و عدم‌درستکاری در گزارشگری مالی مورد آزمون قرار گرفت. همچنین، اصول اخلاق حرفه‌ای حسابداران هم بعنوان یک متغیر میانجی بر این رابطه توضیح داده شد. در این پژوهش نشان داده شد که چگونه دینداری و اخلاق حرفه‌ای می‌تواند در کاهش عدم‌درستکاری حسابداران در تهیه صورت‌های مالی تأثیرگذار باشد. زیرا باورهای ایمانی حسابداران و تهیه‌کنندگان صورت‌های مالی می‌تواند بسیار موثرتر از قوانین و استانداردهای گزارشگری باشد. از آنجایی که عدم‌درستکاری حسابداران آثارهای بسیار مخربی بر جامعه و ثبات اقتصادی و اعتمادپذیری عمومی دارد، با توجه به یافته‌های پژوهش می‌توان باورهای ایمانی و اخلاقی حسابداران را تقویت کرد تا از این عامل مخرب جلوگیری کرد.

در نگاه اول انتظار می‌رود که اگر فرد حسابدار از اصول دینی بالایی برخوردار باشد، این عامل بر سطح اخلاقی وی تأثیرگذار است و مانع می‌شود تا شخص حسابدار گزارشات و صورت‌های مالی را خارج از اصول حسابداری تهیه کند. اما گاهی این اتفاق نمی‌افتد و در مواردی نتیجه برعکس است. در حقیقت، اگر باورهای ایمانی باعث بهبود سیستم اخلاقی نشود به تنهایی نمی‌تواند باعث کاهش آثار سو در رفتارهای متقلبانه گردد. به شکلی که دینداری فاقد اخلاق بیشتر به صورت رفتارهای ریاکارانه‌ای خواهد بود که نه تنها باعث

کاهش عدم درستکاری نمی‌شود، بلکه آن را افزایش خواهد داد. مدیران و حسابداران در نبود تعهد اخلاقی صورت‌های مالی را خوش آب و رنگ جلوه می‌دهند و برای رهایی از تهدیدات مدیریت بدون توجه به اصول اخلاقی دست به تغییر اعداد و ارقام می‌زنند.

پیشنهاد‌های پژوهش

پیشنهاد‌های پژوهش ارائه راه کارهایی مبتنی بر ارزیابی یافته‌های پژوهش است که توسط پژوهش‌گر ارائه می‌شود. این پیشنهادها در قالب پیشنهاد‌های کاربردی و پیشنهاد‌هایی برای پژوهش‌گران آینده تقسیم می‌شود.

پیشنهاد‌های کاربردی پژوهش

بر مبنای یافته‌های پژوهش، پیشنهاد‌های کاربردی زیر جهت انجام و پیاده‌سازی موارد بین‌رشته‌ای، حسابداری، مالی و جامعه‌شناختی ارائه می‌گردد:

الف) بر مبنای یافته‌ها، با توجه به فرضیه اول پژوهش، با توجه به تأثیر منفی باورهای ایمانی بر عدم درستکاری حسابداران در گزارشگری، از آن‌جا که سطح دینداری مدیران و حسابداران، عاملی مهم در بروز رفتاری صادقانه و کاهش عدم درستکاری در گزارشگری مالی محسوب می‌شود، به سازمان بورس اوراق بهادار، مسئولان فرهنگی-اجتماعی و انجمن‌های حسابداری پیشنهاد می‌شود که با برگزاری کارگاه‌های آموزشی، بسته‌های لازم را در جهت ارتقای آموزه‌های دینی و اخلاقی حسابداران شرکت فراهم آورند.

ب) با توجه به فرضیه دوم پژوهش، از آنجایی که باورهای ایمانی بر اخلاق حرفه‌ای تأثیر دارد، به شرکت‌ها توصیه می‌شود به مسائل مربوط به دینداری و اخلاق حرفه‌ای با همدیگر و بطور مشترک توجه کنند. زیرا با توجه یافته‌ها، هر چه حسابداران دیندارتر بوده‌اند، از شدت اخلاقی

بالاتری برخوردار بودند و اصول آیین رفتار حرفه‌ای بیشتری را رعایت می‌کنند.

ج) با توجه به فرضیه سوم پژوهش، اخلاق حرفه‌ای بر عدم‌درستکاری حسابداران دارای تأثیر منفی است. به مدیران پیشنهاد می‌شود تا با ایجاد فضایی مناسب و قابل‌اعتماد و ارج نهادن به ارزش‌های انسانی، اصول اخلاق حرفه‌ای را در واحد تجاری گسترش دهند و فرهنگ درستکاری را در شرکت‌ها رواج دهند. همچنین، در آموزش‌هایی که برای پرسنل خود برگزار می‌کنند، حتماً آموزش اصول اخلاقی را بطور ویژه‌ای بیان کنند.

د) با توجه به فرضیه چهارم و نقش میانجی اخلاق حرفه‌ای بر باورهای ایمانی و عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی، جهت استخدام افراد در سازمان‌ها و شرکت‌ها، به مدیران و مسئولان مربوطه پیشنهاد می‌شود تا فقط به ظاهر دیندار بودن فرد توجه نکنند، بلکه به اخلاق آن‌ها هم توجه نمایند. زیرا داشتن هر دو جنبه از دینداری و اخلاق حرفه‌ای بسیار مهم و تأثیرگذار در تهیه گزارش‌های مالی است. توجه به اخلاق و دینداری بطور مشترک از هر استاندارد و قانونی برای جلوگیری از تقلب مناسب‌تر است. همچنین، به قوه قضاییه و دادگستری پیشنهاد می‌شود تا علاوه بر دانش فنی لازم در حوزه حسابداری، از مراکز و کانون‌های کارشناسان رسمی دادگستری بخواهند با برگزاری کارگاه‌های اخلاقی و دینداری، اخلاق حرفه‌ای و دینداری در حوزه حسابداری را در نظرات کارشناسانه خود اعمال نمایند.

پیشنهادها برای پژوهش‌های آتی

به منظور استفاده هرچه بیشتر از نتایج پژوهش حاضر و نیز کمک به روشن‌تر شدن رابطه بین دینداری حسابداران و تقلب‌های گزارشگری مالی با در نظر گرفتن جزئیات آن‌ها، به پژوهش‌گران آتی پیشنهاد می‌گردد تا به بررسی موضوعات زیر پردازند:

- (۱) تأثیر ابعاد دینداری حسابداران در زمینه اجتناب و فرار مالیاتی
- (۲) ارزیابی دینداری حسابرسان بر حسابرسی داخلی
- (۳) بررسی تأثیر دینداری حسابرسان بر مدیریت ریسک
- (۴) بررسی تأثیر دینداری حسابرسان بر نوع گزارش ایشان
- (۵) بررسی تأثیر تیپ شخصیتی حسابداران بر اخلاق حرفه ای آنان

محدودیت‌های پژوهش

در انجام این پژوهش، چندین محدودیت وجود داشته است که بر نتایج و یافته‌های پژوهش ممکن است تأثیر گذاشته باشد. در زیر برخی از محدودیت‌های مربوط به مراحل مختلف تدوین ساختار نظری، اندازه گیری و جمع آوری داده‌ها ذکر می‌شود:

- (۱) یکی از محدودیت‌های اصلی پژوهش حاضر، محدودیت ذاتی پرسشنامه است که برای جمع آوری داده‌های پژوهش از آن استفاده شده است. از مهم‌ترین محدودیت‌های پرسشنامه می‌توان به میزان ادراک، تفسیر، و تحلیل پاسخ‌دهندگان از موضوع اشاره کرد.
- (۲) از آنجایی که پرسشنامه بخشی از دینداری افراد را بررسی می‌کرد، برخی از افراد از همکاری در پاسخ به سوالات کوتاهی کردند و به سوالات جواب ندادند؛ زیرا با توجه به حساسیت دینداری در ایران، ممکن است ملاحظاتی در هنگام پاسخگویی وجود داشته باشد.
- (۳) تفاوت فرهنگ‌های اجتماعی و قومیت‌های مختلف در ایران، شاید باعث ایجاد محدودیت در نتایج گردد.

ORCID

Esmail Khoshbakht

<http://orcid.org/0000-0000-0000-0000>

Amirhossein Taebi

<http://orcid.org/0000-0001-5391-3135>

منابع

- اعتمادی زاده، هدایت، نصر، امیررضا و لیاقت دار، محمدجواد. (۱۳۸۸). نگاهی کلی به برنامه درسی میان رشته‌ای. *مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی*، ۱(۳)، ۱۹-۵۳. doi.org/10.7508/isih.2009.03.002
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۹۶). دین شناسی؛ سلسه بحث‌های فلسفه دین. چاپ نهم، قم: انتشارات اسراء.
- چالاک، پری و قادری، بهمن. (۱۳۹۴). حسابداری قضایی و نقش آن در پیشگیری و کشف تقلب. *مطالعات حسابداری و حسابرسی*، ۱۶: ۵۴-۷۴. [doi: 10.22034/iaas.2015.103443](https://doi.org/10.22034/iaas.2015.103443)
- حسینی، محمدحسین. (۱۳۸۹). درآمدی به روش شناسی تلفیقی در پژوهش‌های میان رشته‌ای علوم اجتماعی. *مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی*، ۲(۴)، ۱۳۷-۱۵۳. https://www.isih.ir/article_76.html
- دریایی، مجید، نیکو مرام، هاشم و خان محمدی، محمدحامد. (۱۳۹۹). تأثیر فرهنگ سازمانی بر گزارش خطاکاری سازمانی در حرفه حسابرسی. *پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی*، ۱۲(۴۶)، ۲۷-۵۰. <https://sanad.iau.ir/journal/faar/Article/674215?jid=674215>
- دورکیم، امیل. (۱۳۸۳). *صور بنیانی حیات دینی*. ترجمه‌ی باقر پرهام، تهران: نشر مرکز.
- رضازاده، جواد و محمدی، عبدالله. (۱۳۹۹). توانایی مدیریتی، ارتباط سیاسی و گزارشگری. *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، ۲۶(۲)، ۲۱۷-۲۳۸. [doi:10.22059/ACCTGREV.2019.263263.1007956](https://doi.org/10.22059/ACCTGREV.2019.263263.1007956)
- سازمان حسابرسی. (۱۳۹۱). *آئین رفتار حرفه‌ای*. نشریه ۱۲۳، چاپ نهم، تهران: انتشارات سازمان حسابرسی.
- سراج زاده، سیدحسین. (۱۳۸۳). *چالش‌های دین و مدرنیته*. تهران: انتشارات طرح نو.
- شجاعی زند، علی رضا. (۱۳۸۴). *مدلی برای سنجش دینداری در ایران*. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱(۶)، ۳۴-۶۶. http://www.jsi-isa.ir/article_25347.html
- میرسندسی، محمد. (۱۳۸۳). *مطالعه‌ی میزان و انواع دینداری*. پایان‌نامه‌ی دکتری، دانشکده‌ی علوم اجتماعی دانشگاه تربیت مدرس. تهران.
- نمازی، محمد. (۱۳۸۲). نقش پژوهش‌های کیفی در علوم انسانی. *مجله جغرافیا و توسعه*، شماره ۱، ۶۳-۸۷. [doi: 10.22111/gdij.2003.3641](https://doi.org/10.22111/gdij.2003.3641)
- نمازی، محمد و ابراهیمی، فهیمه. (۱۳۹۵). مدل بندی و تعیین اولویت عوامل مؤثر بر قصد گزارش تقلب‌های مالی توسط حسابداران. *مطالعات تجربی حسابداری مالی*، ۱۳(۴۹)، ۱-۲۸. doi.org/10.22054/qjma.2016.4192
- نمازی، محمد و رجب‌دری، حسین. (۱۳۹۷). اخلاق حرفه‌ای حسابرسی در ایران: تحلیل محتوا. *مطالعات تجربی حسابداری مالی*، ۱۵(۹۵)، ۱-۳۴. doi.org/10.22054/qjma.2018.9822

References

- Allpot, G. (1966). Religious context of prejudice. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 5(3), 447-457. doi.org/10.2307/1384172
- Bishop, T.J.F. & Hydoski, F.E. (2009). *Corporate Resiliency: Managing the Growing Risk of Fraud and Corruption*. 1st Edition, Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Borkowski, S., & Ugras, Y.G. (1998). Business students and ethics: A metaanalysis. *Journal of Business Ethics*, 17: 1117-112. doi.org/10.1023/A:1005748725174
- Brayan, G., James, J.C., & Dean, K. (2020). Randomizing Religion: the Impact of Protestant Evangelism on Economic Outcomes. *the Quarterly Journal of Economics*, 136(1): 293-380. doi.org/10.1093/qje/qjaa023
- Campante, F. & David, Y.D. (2015). Does Religion Affect Economic Growth and Happiness? Evidence from Ramadan. *the Quarterly Journal of Economics*, 130(2): 615-658. doi.org/10.1093/qje/qjv002
- Carpenter, T. D., & Reimers, J.L. (2005). Unethical and fraudulent financial reporting: Applying the theory of planned behavior. *Journal of Business Ethics*, 60(2), 115-129. doi.org/10.1007/s10551-004-7370-9
- Conroy, S. J., & Emerson, T. L. N. (2004). Business ethics and religion: religiosity as a predictor of ethical awareness among students. *Journal of Business Ethics*, 50(4): 383-396. doi.org/10.1023/B:BUSI.0000025040.41263.09
- Elias, R.Z. (2004). The effect of corporate ethical values on perceptions of earnings management. *Managerial Auditing Journal*, 19(1), 84-98. doi.org/10.1108/02686900410509839
- Fredin, A. J. (2011). The effects of anticipated regret on the whistleblowing decision. *Ethics & Behavior*, 21(5): 404-427. doi.org/10.1080/10508422.2011.604296
- Guay, W., Samuels, D., & Taylor, D. (2016). Guiding through the Fog: Financial Statement Complexity and Voluntary Disclosure. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 62, No. 2&3, Pp. 234-269. doi.org/10.1016/j.jacceco.2016.09.001
- Hulland, J. (1999). Use of partial least squares (PLS) in strategic management research: A review of four recent studies. *Strategic Management Journal*, 20(2), 195-204. [doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-0266](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-0266)
- Kamla, R. (2019). Religion-based resistance strategies, politics of authenticity and professional women accountants. *Critical Perspectives on Accounting*, 59, 52-69. doi.org/10.1016/j.cpa.2018.05.003
- Marzuki, M. Barry, S. & Dellaportas, J. (2017). Accounting academics' teaching self- efficacy and ethics integration in accounting courses: A Malaysian study. *Asian Review of Accounting*, 25 (1): 1-39. doi.org/10.1108/ARA-09-2015-0088
- Mathieu, J. E., & Taylor, S. R. (2006). Clarifying conditions and decision points for mediational type inferences in organizational behavior. *Journal of Organizational Behavior*, 27(8), 1031-1056. doi.org/10.1002/job.406
- McGuire, Sean T., Thomas C. Omer & Dechun Wang. (2012). Tax Avoidance: Does Tax-Specific Industry Expertise Make a Difference? *The Accounting Review*, 87 (3): 975-1003.

- Moss, E., Rousseau, d., Parent, S., St-Laurent, D., & Saintonge, J. (1998). Correlates of attachment at school age: Maternal reported stress, mother child interaction and behavior problems? *Child Development*, 69(5), 1390-1405. doi.org/10.1111/j.1467-8624.1998.tb06219.x
- Payne, C., S. (2010). *Are Investees Able to Effectively Use Vast Amounts of Information Available on Publicly Traded Companies? A Decision Theory Approach to Investor Information Analysis*. Nova University Publishers.
- Pedneault, S. (2010). *Anatomy of a Fraud Investigation from Detection to Prosecution*. 1st Edition, Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Purda, L., & Skillicorn, D. (2015). Accounting Variables, Deception, and a Bag of Words: Assessing the Tools of Fraud Detection. *Contemporary Accounting Research*, Vol. 32, No. 3, Pp. 1193-1223. doi.org/10.1111/1911-3846.12089
- Robinson, S. N., Robertson, J. C. & Curtis, M. B. (2012). The Effects of Contextual and Wrongdoing Attributes on Organizational Employees' Whistleblowing Intentions Following Fraud. *Journal of Business Ethics*, Vol. 106, pp. 213–227. doi.org/10.1007/s10551-011-0990-y
- Rowe, A. & Mason, R. (1987). *Managing With Style: A Guide to Understanding, Assessing, and Improving Decision- Making*. San Fransisco, CA: Jossey-Bass Inc., Publishers.
- Sadgali, I, Sael. N & Benabbou, F. (2019). Performance of machine learning techniques in the detection of financial frauds. *Procedia Computer Science*, 148(2019), Pp: 45-54. doi.org/10.1016/j.procs.2019.01.007
- Shawver, T. J., & Miller, W. F. (2017). Moral intensity revisited measuring the benefit of accounting ethics interventions. *Journal of Business Ethics*, 141(3): 587-603. doi.org/10.1007/s10551-015-2711-4
- Smith, M. (2019). *Research methods in accounting*. 5th edition, Sage Publications Ltd.
- Smith, M., & Taffler, R. (1992). Readability and Understandability: Different Measures of the Textual Complexity of Accounting Narrative. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 5, No. 4, 84-98. doi.org/10.1108/09513579210019549
- Vallar, G., Bisiach, E., Cerizzat, M., & Rusconi, M. L. (1988). The role of the left hemisphere in decision-making. *Cortex*, 24(3), 399-410. [doi.org/10.1016/s0010-9452\(88\)80003-0](https://doi.org/10.1016/s0010-9452(88)80003-0)
- Wertz, C., Linn, R. & Joreskog, K. (1974). Infraclass reliability estimates: Testing structural assumptions. *Educational and Psychological Measurement*, 34(1), 25–33. doi.org/10.1002/job.406
- Young, R. (2013). The Role of Organizational Justice as a Predictor of Intent to Comply with Internal Disclosure Policies. *Journal of Accounting and Finance*, Vol. 13, No.6, pp. 29-44. doi.org/10.1009/253.406.782-0

References [In Persian]

- Audit organization. (2011). *Professional code of conduct*. Publication 123, 9th edition, Tehran: Audit Organization Publications. [In Persian]
- Chalaki, P., & Ghaderi, B. (2016). Forensic accounting and its role in prevention and detection of fraud. *Accounting and Auditing Studies*,

- 4(16), 44-57. [In Persian] doi: 10.22034/iaas.2015.103443 [doi: 10.22034/iaas.2015.103443](https://doi.org/10.22034/iaas.2015.103443)
- Daryaei, M., Nikumram, H., & Khanmohammadi, M.H. (2020). The effect of organizational culture on the reporting of organizational malpractice in the auditing profession. *Financial Accounting and Auditing Research*, 12(46), 27-50. [In Persian] <https://sanad.iau.ir/journal/faar/Article/674215?jid=674215>
- Durkheim, E. (2004). *Basic forms of religious life*. Translated by Baqer Parham, Tehran: Publishing Center. [In Persian] [doi.10.22059/ACCTGREV.2019.263263.1007956](https://doi.org/10.22059/ACCTGREV.2019.263263.1007956)
- Etemadzadeh, H., Nasr, A., & Liaghatdar, M. (2009). An Overview on Interdisciplinary Curriculum in Higher Education. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 1(3), 19-53. [In Persian] doi.org/10.7508/isih.2009.03.002
- Hasani, M. H. (2012). An Introduction to Mixed Methods in Interdisciplinary Social Sciences. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 2(4), 137-153. [In Persian] https://www.isih.ir/article_76.html
- Javadi-Amoli, A. (2016). *Religion; A series of debates on the philosophy of religion*. 9th edition, Qom: Asra Publications. [In Persian]
- Mirsendsi, M. (2004). *Studying the level and types of religiosity*. PhD Thesis, Faculty of Social Sciences, Tarbiat Modares University. Tehran. [In Persian]
- Namazi, M. (2003). The Role of Qualitative Researches. *Geography and Development*, 1(1), 63-78. [In Persian] [doi: 10.22111/gdij.2003.3641](https://doi.org/10.22111/gdij.2003.3641)
- Namazi, M., & Ebrahimi, F. (2016). Modeling and Identifying Effective Factors Affecting the Intention of Reporting Financial Fraudulent by Accountant. *Empirical Studies in Financial Accounting*, 13(49), 1-28. [In Persian] doi.org/10.22054/qjma.2016.4192
- Namazi, M., & Rajabdoory, H. (2018). Professional Ethics of Auditing in Iran: Content Analysis. *Empirical Studies in Financial Accounting*, 15(59), 1-34. [In Persian] doi.org/10.22054/qjma.2018.9822
- Rezazadeh, J., & Mohammadi, A. (2019). Managerial ability, Political Connections and Fraudulent Financial Reporting. *Accounting and Auditing Review*, 26(2), 217-238. [In Persian] [doi.10.22059/ACCTGREV.2019.263263.1007956](https://doi.org/10.22059/ACCTGREV.2019.263263.1007956)
- Serajzadeh, S. H. (2004). *Challenges of religion and modernity*. Tehran: New Design Publications. [In Persian]
- Shujaeizand, A. (2005). A model for measuring religiosity in Iran. *Iranian Journal of Sociology*, 6(1), 34-66. [In Persian] http://www.jsi-isa.ir/article_25347.html